

## Nationalsocialism och svensksocialism, 1933–1950

### *Nationalsocialistiska arbetarepartiet (NSAP), 1933–1938*

Brytningen mellan Lindholm och Furugård ägde alltså rum i januari 1933. Det före detta underbefälet hade så när hunnit fylla 30 år, och han installerade sig nu med sin partistab på Östra Hamngatan 2 i Göteborg varifrån det nya partiets tidning *Den Svenske Nationalsocialisten*, i allmänhet förkortat *Den Svenske*, kom att utkomma.

Ungefär samtidigt, den 30 januari, svors Adolf Hitler in som tysk rikskansler. Det nazistiska maktövertagandet var därmed fullbordat. Många av de partikoryféeer Lindholm mött i Nürnberg 1929, i vissa fall också 1932, blev inflytelserika politiker i det nya Tyskland som nu snabbt började ta form. Det förefaller märkligt, men Lindholms dagbok har inga eller mycket notisartade kommentarer kring maktövertagandet. Detsamma gäller utvecklingen i Tyskland generellt. Riksdagshusbranden en knapp månad senare förbigås exempelvis helt, liksom antagandet av den fullmaktslag som kom att göra Hitler enväldig. Antingen kan man se detta som ett uttryck för att ”hemmafronten” så nära inpå partisplittningen för Lindholms del var i naturligt fokus. Eller så är det ett uttryck för den ofta markerade uppfattningen att den tyska nationalsocialismen var en tysk angelägenhet, och inget som av nöden intresserade en svensk nationalsocialist. En av orsakerna till brottet mellan Lindholm och Furugård hade ju varit den senares böjelse för ”tyskeri”.



Bild 10. Sven Olov Lindholm som partiledare för NSAP, signerat porträtt. Okänd fotograf (bild duplicerad av Emre Olgun). Sven Olov Lindholms samling, Riksarkivet Marieberg.

## Synen på och relationen till Tyskland

I Furugårdsrörelsens tidning släpptes Adolf Hitler själv fram i spalterna. I anslutning till maktövertagandet publicerade man också artiklar som inte kan beskrivas som något annat än löjeväckande i sin devota tyskbeundran, bland annat av Hermann Görings vackra handstil.<sup>391</sup>

Lindholms nya tidning företer en annan, mer splittrad bild. Hitlers maktövertagande hälsas med glädje också här. Samtidigt uttrycker man

förundran och viss skepsis mot att den nya tyska regeringen också rymmer flera borgerliga element, och menar att det därför sannolikt dröjer innan nationalsocialisternas sociala reformprogram kan sjösättas. Men Hitler sviker aldrig Tysklands arbetande folk, heter det, och även om man nu hälsar Hitler på hans post hoppas man i framtiden med ”ännu större hänförelse få hälsa det Tredje Riket!”, ett begrepp som uppenbarligen förknippas med en social reformagenda, på samma sätt som Hitler ses som arbetarledare.<sup>392</sup>

Utöver denna grundläggande syn på Tredje riket som en förestående arbetarstat görs flera markeringar av åtskillnaden mellan svensk och tysk nationalsocialism. Att man ser positivt på den tyska utvecklingen innebär alltså inte reflexmässigt att tyska intressen ses som legitima i Sverige. Tvärtom går socialism och nationellt självbestämmande hand i hand. Lindholm inskräper att Hitler själv sagt att nationalsocialismen inte är någon exportvara, och att varje folk måste utforma sin egen frihetsidé. ”Lika litet som under den hårda och svåra kampens tid behöver svenskarna i vårt framtida samhälle befara någon inblandning av ’tysk nazism’”, konkluderar han.<sup>393</sup> Denna uppfattning har noterats tidigare. Den förekommer också i Lindholms efterlämnade noteringar, då länkad till tanken om antiimperialism som en av nationalismens förutsättningar. I samma anda hävdar han också, liksom tidigare, att hakkorset anammats av rörelsen som det nordiska folkets samlingstecken och inte som en symbol för samhörighet med Nazityskland.<sup>394</sup>

Även om Lindholm markerar visst oberoende gentemot det tyska partiet, framför allt dess inflytande i Sverige, tycks han ändå se i grunden positivt på den inre omgestaltningen av det tyska riket. Över tid går det dock att se en viss ambivalens också inför denna. Det gäller såväl 30-tal som 40-tal, och självklart hela efterkrigstiden. I februari 1933 hoppas man i *Den Svenske* som sagt att i framtiden få hälsa ett av socialt framåtskridande präglad Tredje rike. Senare under hösten samma år åker Lindholm tillsammans med ett par partikamrater till Tyskland. Bland annat besöker man koncentrationslägret Lichtenberg utanför Wittenberg. Den publicerade reseberättelsen ger då en positiv bild av livet i lägret. I Lichtenberg förvaras bara några tusen före detta ”marxistpampar”, en bjärt kontrast till alla de tyska arbetare som stödjer

nazismen. Maten i lägret sägs vara kraftig och välsmakande. Den exercis som vissa benämner terror är i själva verket ett uppskattat avbrott i arbetet som dessa arbetarförrädare och kassaförskingrare får utföra.<sup>395</sup> Bilden som framträder är såtillvida ljus. Regimen framstår som trogen sina ideal och inte mer repressiv än nöden kräver. När Lindholm några år senare avlägger visit i koncentrationslägret i Oranienburg är de förmedlade intrycken desamma. Så långt är aningslösheten total.<sup>396</sup> Samtidigt uttrycker Lindholm i sin dagbok vissa tvivel. Vid ankomsten 1933 uppdragas att Lindholms vän Max Pferdekämper på oklara grunder gripits av Gestapo. Lindholm misstänker att en anklagelse från Furugård ligger bakom detta enligt honom självklara misstag, och efter samtal med Heinrich Himmler släpps Pferdekämper. Men viss förundran över missgreppet ligger kvar.<sup>397</sup>

Också i förhållande till händelserna under utrensningarna sommaren 1934, långa knivarnas natt, förefaller Lindholm och hans parti kluvna. På förstasidan av *Den Svenske* deklarerar med glädje att Hitler krossat "reaktionen". Att Hitler haft goda skäl att slå till mot exempelvis SA-ledaren Ernst Röhm ses som självklart. I självförståelsen av att vara en del av en arbetarrörelse noterar *Den Svenske* också med belåtenhet att Hitler inte bara attackerat partivänstern, utan även den yttersta högern.<sup>398</sup> Lindholm uttrycker sig i sin dagbok emellertid mera dämpat. Att det skulle varit frågan om upprorsanstiften från partivänstern tror han inte på. När han några dagar senare får reda på att Gregor Strasser finns bland de döda är han bedrövad.<sup>399</sup> Under efterkrigstiden återkom Lindholm flera gånger till händelserna 1934. Han menade då att detta var det egna partiets stora misstag: att man inte direkt efteråt bröt totalt med de tyska kontakterna.<sup>400</sup>

Reaktionerna på den tyska novemberpogromen 1938, det som i historieböckerna ofta kallats kristallnatten, inskränker sig i dagboken till en typiskt kort notering om att den "värsta judehetsen" ägt rum i Tyskland.<sup>401</sup> Den entusiasm som tidigare kunde förmärkas i *Den Svenske* finns dock inte kvar i Per Dahlbergs ledare om händelserna. Partiet var då själv inbegripet i en kampanj mot judisk invandring under parollen "Mota Mose i grind". De principiella kraven i judefrågan var desamma som det tyska partiet ställde, menade Dahlberg. Men den antisemitiska

kampen skulle inte föras i pogromstämning med trakasserier som medel. Detta var metoder ”ovärdiga en kulturnation”, rentav betecknade som ”pöbelexcesser”. Principiellt antisemitisk i sin grundton var det en skarp markering mot det tyska partiet.<sup>402</sup>

Sammantaget ger detta en bild av förhållningssättet till Tyskland från maktövertagande till krigsutbrott som å ena sidan präglas av en tydligt uttryckt entusiasm inför vad man inledningsvis betraktar som ett inre socialt uppbyggnadsarbete, parat med en växande inre ambivalens kring regimen handlingar och intentioner – allt under en kontinuerlig markering av den svenska nationalsocialismens särart och oberoende i förhållande till den med tiden alltmer kontaminerade tyska motsvarigheten.

Från slutet av 1930-talet och framåt kom synen på Nazityskland att revideras flera gånger, och även ge upphov till interna konflikter. I takt med att arbetarrörelsen, politiskt och fackligt, förde en alltmer framgångsrik blockad- och uteslutningspolitik mot NSAP:s sympatisörer i arbetarleden fick partitaktiken istället riktas in på andra sociala grupper, även borgerliga. Detta påverkade bilden också av Tyskland. En faktor som sannolikt bidrog till att Tyskland kunde idealiseras även framgent var att Lindholmrörelsen i sina yttre manifestationsformer var så lik de tyska nazisterna: bruna skjortor, koppel, fanor, uppmarscher, ”Hell Lindholm”-rop, en egen översättning av de tyska nazisternas ”Horst Wessel-Lied”, etcetera.<sup>403</sup> Listan kan göras längre. Att rörelsen av dessa skäl drog till sig protyska sympatisörer som kunde generera medlems- och prenumerationsintäkter, är uppenbart. Liksom Flygs parti var Lindholms ofta i ekonomiska bryderier. Detta gav upphov till en märklig situation: den vänliga inställningen till Tyskland samt den tyskinspirerade uniformeringen gav de ekonomiska förutsättningar som gjorde att man inte var tvungen att ta emot tyska bidrag. För att uttrycka sig drastiskt: man tvangs vara tysk för att slippa bli tysk.

Samtidigt kom Nazitysklands våldshandlingar att i växande grad bli en black om foten. Partiets namn- och symbolbyten under det sena 30-talet är en bild av detta. Att kryssa mellan försvar och kritik av den tyska politiken var en balansgång på slak lina som i längden bara kunde sluta på ett sätt. I denna ambivalens framstår dock de ideolo-

giska teman som uttrycks av Lindholm själv som märkbart konstanta jämfört med vad som noterats i tidigare kapitel. De kretsar kring den nordiske arbetarens kamp mot den judiska storfinansens, ett socialt uppbyggnadsarbete, antikapitalism i olika fasetter, och småningom också kring antiimperialism.

## Antikapitalism och antimaterialism

För Lindholm var arbetaren en kraftigt idealiserad gestalt. Han hyllades i kampdikterna i *Spöknippet*, i Lindholms artiklar i *Vår Kamp*, och i den egna tidningen. Den 25 januari 1933 utkom *Den Svenske* med sitt första nummer, som redan på första sidan innehöll en kraftig markeringsutmed denna linje i en artikel om arbetaren som ”den kommande tidens gestalt”. Eftersom stora delar av Lindholms tankegodis om värdeskapande arbete, konflikten mellan arbete och kapital, den kommande striden dem emellan och arbetarens roll i denna strid ryms i artikeln är ett längre citat väl motiverat:

Vår tid präglas allt mera av kampen mellan skapande arbete och profit-hungrigt utnyttjande. Man har kallat det för kriget mellan kapital och arbete, men detta är en falsk beteckning, ty arbete skapar kapital och kapital kan giva arbete i ständig växelverkan. Och man kan inte avskaffa kapitalet medelst arbete eller tvärtom. De äro icke varandra motverkande krafter.

Bättre uttryckt är tidens stora uppgörelse en strid mellan *arbetarna* och *kapitalismen*. Ty kapitalismen är det – kapitalets, ägodelarnas, realvärdenas och vinsternas orätta *utnyttjande* i vissa människogrupper eller intressens tjänst – som förtrycker vårt folk och frambesvärjer nöden och klasskampen. Kapitalismen är det, d.v.s. *penningväldet* med alla dess yttringar i bank- börs- och bolagssystem, som är människans fiende.

[...]

Kampen mot utplundringssystemet måste därför grundas på de *arbetande* människorna, de som skapa något, frambringa något med sina armar eller sina tankar. Alla som *skapa värden* – andliga eller materiella – äro arbetare.

[...]

Så står för oss nationalsocialister icke bolagshajen utan *den svenske arbetaren* som den kommande tidens genius! Han är symbolen för *den skapande människan* och han är en löftesrik *kampsymbol* för vårt folks livsvilja och framtidsstro. *Arbetarens gestalt* skall sätta sin prägel på varje folk som vill leva fritt och lyckligt. Ur sotiga fabrikskvarter skönjes det genom röken hans ljusa resliga gestalt med nordiskt vikingalynne, kampglad, kampberedd.

Han är inte längre slav under maskinerna – ty i framtidslandet produceras det *icke för vinst*, icke för *profit*, utan för arbetets egen skull. För att sysselsätta och försörja – inte för att utnyttja och spekulera!<sup>404</sup>

Citatet innehåller i kondenserad form stora delar av Lindholms ideologiska linje. Artikeln publicerades i första numret av det ”egna” partiets egen tidning. Den trycktes senare om flera gånger. Den avslutande delen publicerades också som ett av partiledarens få bidrag i partiets idétidning *Nationell Socialism*.<sup>405</sup> Man bör således se artikeln som ett centralt idédokument från Lindholms sida.

Frånsett vissa element är texten slående marxistisk till ton och innehåll. Den avvikelse som förekommer gäller huvudsakligen synen på klasskampen. Det är utifrån motståndet mot denna som Lindholm ersätter motsättningen mellan arbete och kapital med en motsättning mellan arbetare och kapitalism. Detta länkas i sin tur till uppfattningen att kapital rätt utnyttjat kan vara produktivt, inte exploaterande. Samtidigt rymmer även Lindholms text ett klasskampelement: Det är den svenske arbetaren, präglad av nordiskt vikingalynne, som ställs mot de ”människogrupper” och ”intressen” som profiterar på de värdeskapande människornas verksamhet. Även om det inte är explicit just här, är det återigen judarna som görs synonyma med det kapitalistiska systemets profitörer. Arbetaren är således svensk, kapitalisten jude. Denna konflikt kan å ena sidan ses i termer av etnisk eller raslig kamp, men å andra sidan kodas den också som en social konflikt. Också andra textpassager som ställer ”den arbetande nordiska människan” mot den judiska storfinansen stödjer en sådan analys.<sup>406</sup> Även om arbetare i Lindholms tanke är en vidare kategori av värdeskapare än enbart kroppsarbetare, ligger klasskampen som idé latent också hos honom.

Det kan också noteras hur temat om den nordiske arbetarens frigörelse

från maskinerna liksom tidigare är central. I det idealiserade framtidslandet utförs nämligen arbetet för sin egen skull, inte för profiten. Det är i denna tanke lätt att känna igen Marx i *Den tyska ideologin*, såsom han tidigare refererats. Vägen till framtidslandet präglas dock av den rasliga och sociala kamp som Lindholm lägger fast, och i denna kamp måste man vara stark. Då duger det inte att jaga, fiska eller kritisera efter kvällsmaten. Detta kan tolkas som att det hårdande arbete som kroppsarbetaren utför i de "sotiga fabrikskvarter" som omtalas är till nytta i kampen. Samtidigt är kampens mål att arbetaren ska kunna frigöras från just detta arbete. En distinktion mellan målet och vägen dit, med andra ord.

Det finns alltså i den ovanstående artikeln flera övergripande idémässiga likheter med den marxistiska arbetarrörelsens idéer. Flera exempel hade kunnat ges. I en ociterad del av artikeln talas exempelvis om hur marxismen köpt sig en gunstlingsplats i "kapitalismens välgödda mutsamhälle".<sup>407</sup> I ett av Lindholms tryckta tal, *Sverige till salu*, slås i samma linje fast att "kapitalismen i Sverige har verkligen haft råd, att muta stora arbetarmassor till samförstånd".<sup>408</sup> Det som kommer till uttryck i dessa citat är i grunden samma anklagelse som ofta riktats mot socialdemokratin från vänster, och som setts otaliga gånger i fallet Flyg: att en reformistisk agenda inom det kapitalistiska samhällets ram i själva verket innebär en acceptans av samma kapitalism. Acceptansen skulle i denna tanke vara köpt med ett lappverk av reformer och mindre omfattande fördelningspolitik, utan att de ekonomiska maktförhållandena ändrats i grunden. Socialdemokratin och arbetarna har alltså mutats ekonomiskt för att lägga ned sina krav på socialismens fullständiga genomförande.<sup>409</sup> Sitt mest utrerade uttryck kom denna idé småningom att få i 60- och 70-talens maoistiska rörelser och den "mutteori" som utvecklades där.

Frågan om Lindholms eventuella band till dessa maoistgruppers ideologiska grundvalar ska inte utvecklas här. Däremot slår uppfattningen att arbetarmassor och marxistpampar skulle vara köpta med materiella medel en brygga till en annan aspekt som ligger nära den antikapitalism Lindholm artikulerar, nämligen antimaterialismen. Denna antimaterialism består i lika delar av politisk idealitet och kritik av den moderna



människans jakt på nöjen och bekvämlighet. I den skrift, *Sverige till salu*, som nämndes ovan skriver han att ”den största faran ligger alltså inte i materiell nöd och umbäranden, utan i den andliga förruttnelse, som sprider sig hos ett folk, som förlorat sina ideal och sin livsvilja”.<sup>410</sup> I ett annat av sina tryckta tal från denna tid, *Den röda offensiven*, är tonen densamma. De demokratiska partierna sägs bara ha materiella mål för ögonen, i bjärt kontrast mot den idealistiska nationalsocialismen som bekämpar all ”materialistisk penningdyrkan”.<sup>411</sup> I denna principiellt idealistiska hållning finns en tydlig skillnad mellan Lindholmrörelsen och den marxistiska – materialistiska – arbetarrörelsen.

Ett annorlunda och illustrativt bidrag kring motsättningen mellan Lindholmrörelsen och marxismens materialism är en artikel om det sovjetiska stachanovitsystemet, publicerad i *Den Svenske*. Systemet bär namn efter den ikoniske ryske gruvarbetaren Aleksej Stachanov som enligt den sovjetiska propagandan bröt 227 ton kol under ett skift. Stachanov kom efter denna mytiska bedrift att användas som föredöme för att höja produktiviteten i landet. Han tilldelades också titeln ”arbetets hjälte” baserat på detta materiella produktivitetssmåt. En sådan ”arbetets hjälte” var dock inte Sven Olov Lindholms ideal. Tvärtom beskriver *Den Svenske* ett produktivitetssystem vars utsugning överträffar till och med de kapitalistiska ländernas. Bakom systemet döljer sig, som alltid, juden. Marxism och kapitalism är i grunden av samma judiska ursprung. Först då man befriar sig från juden, befriar man sig från de judiska systemens utsugning.<sup>412</sup> I kritiken mot stachanovitsystemet svär sig alltså flera drag i Lindholmrörelsens förkunnelse samman: antisovjetismen, antimarxismen, antikapitalismen och antimaterialismen liksom den ständigt underliggande grundtonen av antisemitism.

Av denna uppräknings förstås också att synen på juden och hans olika inkarnationer knappast har förändrats. Juden är bolsjevik och marxist såväl som kapitalist, ”röd” såväl som ”Shylock” för att återknyta till Helen Feins typologi. Den tanke om de antisemitiska stereotypernas inbördes förhållande som skisserats tidigare tycks också vara tämligen konstant. Flera tal och artiklar vittnar om detta. Demokratin är ett judesystem, och de demokratiska partiföreträdarna kommer inte att ingripa mot det likaledes judiska kapitalistiska system de är köpta av.<sup>413</sup> Demokratin

uppmuntrar partiväsande och inbördes maktstrid, och är egentligen inget annat än en ”lögnaktig maskering framför den internationella judiska storfinansen”.<sup>414</sup> Inga sociala krav kan vara ärligt menade så länge inte judarna bekämpas eftersom kapitalet då tillåts triumfera, och i det ”demokratisk-judiska” systemet vilar de härskandes makt på klassernas inbördeskrig.<sup>415</sup> Marxisttidningarna går i bräsch för att inympa det kapitalistiska tänkandet i massorna.<sup>416</sup>

Sammanhanget utgår således alltså från att demokrati innebär partivälde och splittring. Detta är ytterst en bild av marxismens klasskampsdemagogi som hotar folkgemenskapen och nationens fortbestånd. Denna splittring lämnar i sin tur fältet fritt för den judiska storfinansen och dess materialistiska, folkfördärvande utsugning. Återigen betraktas alltså kapitalismen som det kardinalproblem som måste lösas.

### Nationernas förbund och imperialismen

Så långt känns resonemanget väl igen. Men med mellankrigstidens ökande stormaktsspänning läggs också ett imperialistiskt element till denna analys. Också själva begreppet ”imperialism” börjar användas i texterna, och knyts till tankar som inte regelmässigt förknippas med nationalsocialism.

Ett centralt led i tankegången kretsar kring Nationernas förbund, ”kanonernas förbund” eller ”krigsligan i Genève” som det också benämns.<sup>417</sup> Den ”konservburk för militarismen” som *Stormklockan* skriver om är närvarande också i Lindholms tankevärld. I Sven Olov Lindholms beskrivning av NF:s tillkomst och dess imperialistiska utsugning är det fredsvillkoren i Versailles som är startpunkten. Dessa fredsvillkor innebar ett judiskt underkuvande av det största germanfolket. Samtidigt upprättades fredsvillkoren så att världsjudendomen skulle ha nya potentiella krigsorsaker mot Tyskland om maktställningen i framtiden skulle hotas. Kronan på verket blev här Nationernas förbund, en regering över alla regeringar, med uppgift att ”likrikta alla stater i den för judiska maktintressen behagliga riktningen och vaka över den ekonomiska Internationalens säkerhet”. När så Tysklands folk reste sig under hakkorsfanan och påbörjade sin befrielse från kapitalism

och judeberoende, vändes omvärldens aggression åter mot Tyskland. Händelseutvecklingen ses som en ”förövning i det kommande imperialistiska maktkriget för judarnas intressen och hämndlystnad”.<sup>418</sup> NSAP kom senare också att genomföra en namninsamling mot Nationernas förbund, där Lindholm själv överlämnade listorna direkt till Gustaf V.<sup>419</sup>

I den ovanstående beskrivningen är det således Tyskland som är utsatt för imperialistisk aggression från ett NF behärskat av den judiska världskapitalismen. Det är en slående tanke av två skäl. För det första är det i väsentliga delar en spegelbild av den analys som länge utgick från Komintern. Enligt denna var den frambrytande europeiska fascismen och dess imperialistiska tendenser sprungna ur kapitalismens inneboende strävan efter världsherravälde. Den stora likheten resonemangen emellan är tanken att kapitalismen ytterst bär imperialismen i sitt sköte. Tolkningskonflikten ligger istället i Lindholms och Kominterns skilda sätt att se på Nazityskland som en socialistisk eller kapitalistisk stat.

För det andra är det värt att notera Lindholms idé om den judiska imperialismen och hur den legeras på en redan befintlig antikapitalism och därmed slår en båge till den främste bolsjevikern av dem alla, Lenin. I sitt verk om imperialismen gör Lenin en liknande analys då han i kapitalets världsomspännande sökande efter marknader och råvaror ser en rörelse som direkt befordrar imperialism och kolonialism.<sup>420</sup> Att Flygs idé var likartad har redan påpekats.

## Flyg till NSAP?

Likheten mellan Lenin och Lindholmrörelsen är förvisso knappast entydig. Imperialismen ses inte alltid som judisk i kraft av att kapitalismen definieras som judisk. Ibland kan den ”judiska imperialismen” mera allmänt definieras som en strävan efter världsherravälde, och för att belägga denna judiska intention hämtas bevis också från skriftställen i Talmud eller brev från Karl Marx.<sup>421</sup> Judisk storfinans och judisk expansionism hänger således inte alltid samman. Det är dock både med gillande och viss förvåning NSAP mot 30-talets slut ser att Socialistiska partiet och Nils Flyg närmar sig en ståndpunkt nära den egna från just

detta leninistiska håll. I en artikel om Socialistiska partiet i *Den Svenske* noteras hur partiet kommit fram till sitt ställningstagande mot NF:

I broschyren "Varför krig?" [...] har denna riktning [Socialistiska Partiet, min anm.] motiverat sitt ställningstagande. Svaret på frågan ges i under-rubriken, "Kampen om kolonierna som råvarukällor och avsättnings-marknad". Man utgår från ett citat av Lenin: "Kriget är ingen tillfällighet, ingen synd, som prästerna tror, utan ett oundvikligt stadium av kapitalismen, en lika lagbunden form av kapitalistiskt liv som freden."

Efter att ha slagit fast hur de imperialistiska stormakterna USA, Storbritannien och Frankrike efter krigsslutet berikat sig själva genom att öka sin koloniala exploatering på Tysklands, Italiens och Japans bekostnad fullföljer skribenten resonemanget:

I sin politiska grundsyn har alltså detta parti, tack vare sin förståelse för de ekonomiska faktorernas avgörande betydelse, frigjort sig från N.F.- o. folkfrontsideologiens kriminalisering av vissa stater, och dess hycklande moraliska synpunkt på kampen mellan stormakterna.<sup>422</sup>

Med viss förvåning hade man redan i *Spöknippet* på 20-talet noterat att man i SFKO var enig med Flyg om utträdet ur NF. Men den leninistiska analysen representerar en nyhet.

Nils Flyg började vid 30-talets slut rent allmänt att tilldra sig ett positivt intresse från Lindholmpartiets sida. Detta delade han med flera av de samtida europeiska renegater som nämndes inledningsvis, som Oswald Mosley och inte minst Jacques Doriot.<sup>423</sup> I vissa sammanhang kallas Flyg rentav för "den svenske Doriot", då i en positiv mening.<sup>424</sup> Sympatierna för Flyg går så långt att man på ledarplats i *Den Svenske* rentav spekulerar i om inte Flyg borde byta parti – till NSAP. De åsikter Flyg uttryckt i termer av motstånd mot NF och Léon Blums "moskvadirigerade" folkfront, och rent allmänt en "fördomsfri och förnuftig hållning" i utrikespolitiska frågor, borde kunna vara en grund för ett partibyte, anser man.<sup>425</sup> En arbetarledare som blivit varse marxismens och Sovjetkommunismens nedbrytande verkan men ändå gjorde anspråk på att företräda arbetarna var naturligtvis något man

gärna såg i rörelsen. Detta ligger väl i linje med hur Lindholm skildrar triumfen i att vinna över en arbetarpublik under sina möten, och det är just på detta sätt man skildrar Doriot, som en arbetarledare som sett den ”sanna” socialismen.

För Flyg var berömmet inte utan komplikationer. I flera svar på *Den Svenskes* artiklar deklarerar han sitt avstånd.<sup>426</sup> Som skäl anger han slentrianmässigt Lindholmpartiets ”tyskberoende” och att man gick Hitlers ärenden. Ännu vid denna tid upprepade Flyg också den marxistiska vänsterns analys att NSAP utgjorde kapitalismens sista uppbåd. Vid denna tid hade han, som Thulstrup visat, själv redan i det fördolda sökt ekonomiskt stöd hos tyska legationen. Ganska snart började också Flygs offentliga analys av läget att förändras, och tyskberoendet kom i ett annat ljus.

Dessa diskussioner fördes under hösten 1938. Hur såg Lindholm på Tyskland vid denna tidpunkt? Den ambivalens som tidigare noterats är kvardröjande, samtidigt började de negativa dragen väga tyngre. I ett brev till partikamraten Sven Hedengren skriver Lindholm i september 1938 att ”Tyskland ligger oss i fatet så förbannat [...] Folk är galna, och vad som sker i dessa dagar kommer man aldrig att glömma. Hitler – Nazismen – Krig, mord, elände!”. Den enda möjlighet rörelsen hade att rädda sig var att ta bort de yttre igenkänningstecken man med så stor entusiasm anammat efter upplevelsen i Nürnberg 1929.<sup>427</sup> Den 2 november skriver Lindholm i sin dagbok att partiet nu bytt namn och heter Svensk socialistisk samling (SSS). Man laborerade också med alternativ som innehöll varianter på ”socialistiskt arbetarparti”, men Lindholm tyckte i slutändan att detta lät alltför tungfotat. Partisymbolen blev vasakärven – ”den torde icke kunna stjälas av vare sig tyskar eller andra”.<sup>428</sup> Förändringarna hade lanserats någon tid innan, och det var Lindholm själv som fick bestämma hur de skulle se ut. I linje med detta ändrades också partitidningens namn till *Den Svenske Folksocialisten*, med utgivningsstart i januari 1939. ”Beslutet mottogs med glädje, såvitt jag kunde bedöma”, sammanfattar Lindholm.<sup>429</sup>

Att alla partikamrater inte var så nöjda med förändringarna som han vill påskina visar ett referat från det möte med 200 av partiets frontmän

där förändringarna lanserades. Polisen, som hade infiltratörer på plats, rapporterade kring reaktionerna bland de församlade:

Härmed avslutades Lindholms tal. I vanliga fall brukar han hälsas med minutslånga applåder, men dessa uteblevo nu. C:a två tredjedelar av de närvarande lämnade lokalen efter Lindholms tal. Bland dessa märktes ledaren för frontmännen inom armen [...] Han förklarade, att han alltid kommer att kämpa för idén, men under hakkorsets tecken och ej i sällskap med borgare som köpa och sälja idéer.<sup>430</sup>

Namnbytet var således en risk. Med vikande medlemstal kunde den oberoende linjen bli svårare att upprätthålla, samtidigt som det markerade oberoendet potentiellt försvårade en eventuell tysk hjälp. Frontmannens reaktion visar också hur de skilda sätten att uttolka partiets idéer ledde till återkommande splittring och fraktionsbildning.

### *Svensk socialistisk samling (SSS), 1938–1950*

Lindholmrörelsens namnbyte hösten 1938 innebar inte någon vägande ideologisk förnyelse. Relationen till Tyskland, det sociala programmet, antisemitismen och den kapitalistiske exploatören som överordnad stereotyp ser väsentligen ut på samma sätt. Den minst sagt turbulenta händelseutvecklingen i världen under dessa år, 1938 till 1950, gör dock att vissa budskap ges ytterligare kontur.

### Synen på Tyskland – kontinuitet och förändring

Med kriget som en närvarande verklighet fick de förmodade banden till tyska NSDAP ofta formen av en femtekolonnanklagelse. Inte minst gällde detta då grannländerna angreps 1940. Lindholm och hans parti antogs med glädje hälsa Hitlers trupper till Sverige, men hävdade med stort eftertryck att så inte var fallet. Den ideologiska frändskapen med det nya Tyskland skulle inte få någon att tro att man var lakejer under främmande makt, menade Lindholm, och han kontrasterade sig själv i sammanhanget mot kommunisterna som sågs som bundna av Komin-

tern. Femtekolonnare var istället de som avrustat och bundit Sverige vid det förbund, NF, som gått i bräsch för den internationella aggressionen, menade han.<sup>431</sup> Liksom tidigare ses denna aggression som orkestrerad av judiska maktintressen. Judarna har med sina imperialistiska ambitioner riktat sig mot Tyskland som inte gjort annat än att försöka bryta Versaillesfredens bojar. Fredstrevare bemöts kallsinnigt av ”de judiska krigsintressena”.<sup>432</sup> Vem som är världskrigets aggressor är alltså klart, enligt Lindholm. Det är här intressant att se likheten mellan Flyg och Lindholm – i krigets närhet dras de båda på olika sätt in i frågan om en svensk femte kolonn. Skillnaden ligger i att Lindholm anklagas för tyskt medlöperi medan Flyg istället kan använda samma anklagelse som ett vapen, då riktat mot den svenska Kominternsektionen. Det gäller, som vi sett, också hur den norska Quislingfarenheten används av Flyg.

Den ”ideologiska frändskap” som Lindholm talar om ligger främst i synen på det sociala uppbyggnadsarbetet i Tredje riket. Även om enstaka kritiska synpunkter på den tyska inrikespolitiken tidigare framträtt, exempelvis i förhållande till kristallnattens ”pöbelexcesser”, är grundsynen på nationalsocialismens inre arbete starkt positiv. Här talas om ”Hitlers inrepolitiska mästerverk”, ett mästerverk som ”givit massorna socialism”.<sup>433</sup> Denna grundsyn är konstant. Den förhoppning om socialt framåtskridande som *Den Svenske* deklarerar vid maktövertagandet 1933 anses tio år senare förverkligad. Under rubriken ”Hitlers första tio år” skriver Lindholm vårvintern 1943 att Hitler ”ärligt strävar efter sitt folks bästa och vill genomföra socialismen utan bitankar”, även om hela det socialekonomiska programmet ännu inte kunnat förverkligas. Den bakomliggande analysen känns igen:

Det är heller inga tvivel om, att det nationalsocialistiska programmet allt mer skulle ha skridit till sitt förverkligande, om freden kunnat bevaras. Men de judiska kapitalister och storfinansiella avundsmän, som sågo hur makten allt mera gled ur deras händer, ha allt sedan 1933 varit fast beslutna att hämnas på Tyskland. De insågo, att nationalsocialismen måste krossas, om inte även andra folk skulle följa exemplet och avskudda sig beroendet av det judiska lånekapitalet. Ingen som ärligt vill sätta sig

in i saken kan heller förneka, att judiska finansintressen stå bakom de makter som nu förklara sig ämna krossa Tyskland.<sup>434</sup>

Den upplevda ideologiska frändskapen mellan tysk och svensk nationalsocialism ligger alltså i att man delar synen på vilken konfliktlinje som är bestämmande för politiken: å ena sidan nationell socialism till den arbetande befolkningens fromma och å andra sidan judiska kapitalintressen. Den rasliga konflikten mellan tyskar och judar ses alltså här som en konflikt mellan sociala grupper, på samma sätt som Lindholm tidigare ställde arbetande nordmän och judisk storfinans mot varandra.

Att denna samsyn kring politikens konfliktlinjer skulle innebära att svenska nationella intressen är identiska med tyska är dock fel. Nationalism är, som Lindholm tidigare hävdade, ingen exportvara, och den ideologiska enigheten till trots är Sverige inte på något sätt en legitim tysk intressesfär. I otaliga artiklar ges varianter på detta tema. När Vidkun Quisling bildar sin marionettregering efter Tysklands invasion av Norge 1940 kallar Lindholm detta för ett ”skolexempel på hur den nationella folkresningen *icke* bör tillgå” och säger upp alla kontakter med Quislings parti Nasjonal Samling.<sup>435</sup> När ”tyskeriet” eller förhållandet mellan nazism och svensksocialism avhandlas påpekar Lindholm gång på gång att SSS har ett eget, svenskt program, att rörelsen växt fram i Sverige under svenska förhållanden och att man därför är oberoende av hur kriget utfaller för tysk del (man ser dock gärna en seger, eftersom detta skulle skydda Europa från sovjetryskt inflytande).<sup>436</sup> Att SFKO formulerade sitt program flera år innan man blev bekant med nazismen i Nürnberg tar Lindholm upp som belägg för den svenska rörelsens oberoende. Liknande argument förs fram långt senare, då Lindholm under efterkrigstiden påpekar att SSS upprätthöll sin verksamhet flera år efter Nazitysklands fall.<sup>437</sup>

Anklagelsen om tyskt beroende och potentiell femtekoloniverksamhet stred Lindholm mot hela livet. Exempelen är otaliga: i dagboken uttrycker Lindholm en påtaglig upprördhet över att han inte får åka som frivillig under finska vinterkriget på grund av politisk olämplighet.<sup>438</sup> Han anmäler *Dagens Nyheters* ansvarige utgivare till Justitiekanslern efter att



ha pekats ut som potentiell landsförrädare.<sup>439</sup> I ett annat sammanhang avlägger han, i paraduniform, visit hos Gustaf V för att betyga trohet och vördnad.<sup>440</sup> I Lindholms efterlämnade handlingar finns synbarligen bara ett brev som visar på kontakter mellan Nazityskland och SSS, det handlar om att man från tysk sida vill ha tillgång till medlemsregistret för att kunna inleda samarbete med tyskvänliga personer. På denna propå svarar ställföreträdande partiledare Erik Walles kallsinnigt, med motiveringen att nationalsocialismens spridande i Sverige ses som en svensk angelägenhet och att partiledaren av detta skäl söker sina medarbetare uteslutande inom landet.<sup>441</sup> Att detta är det enda brev kring SSS:s Tysklandskontakter som finns bevarat i Lindholms samling – det borde rimligen ha funnits fler, exempelvis från vännen Max Pferdekämper, man vet att det i andra sammanhang finns korrespondens med Heinrich Himmler och så vidare – illustrerar väl hur angelägen Lindholm i efterhand var att rentvå sig från femtekolonnanklagelsen.<sup>442</sup> Men också i samtiden görs alltså markeringen frekvent.

Den sammantagna hållningen till Tredje riket baseras alltså i Lindholms tanke på en samsyn kring de internationella judiska kapitalintressenas nedbrytande effekt och vikten av en inre socialistisk uppbyggnad som svar på dessa intressen. I detta avseende beundrar Lindholm Adolf Hitler. Inrikespolitiskt är Tyskland ett mästerverk. Utrikespolitiskt finns en större ambivalens. Å ena sidan ses kriget som ett tyskt försvarskrig mot den judiska kapitalismens imperialistiska agenter. Den tyska expansionen betraktas av Lindholm ofta som ett sätt att förekomma sådana attacker, exempelvis invasionerna av Danmark och Norge vilka ses som en tysk försvarsåtgärd riktad mot Englands minering av norska farvatten.<sup>443</sup> Å andra sidan markerar man starkt om än delvis paradoxalt, mot ockupationen av de nordiska grannarna, och Lindholm värjer sig mot alla anklagelser om tyskberoende.

Denna distinktion mellan inrikespolitisk idealisering och utrikespolitisk kritik går också att avläsa i Lindholms uppmärksammade dödsruna över Adolf Hitler, ofta betraktad som ett belägg för en allmänt apologetisk hållning. Utöver det traditionella temat om inre social uppbyggnad kontra judekapitalistiskt motstånd framskymtar dock även vad som skulle kunna ses som ett första steg i en ideologisk omprövning. Expo-

sén över Nazitysklands tillblivelse leds småningom in på den nazistiska makthierarkin. Lindholm skriver:

Men det fanns många underordnade ledare, som revo ned vad Hitler byggt upp, såväl politiskt som i moraliskt avseende. Särskilt under krigföringen har ju detta kommit till synes, och fienderna ha skickligt utnyttjat dessa övergrepp i sin krigspropaganda mot nationalsocialismens idé som sådan.<sup>444</sup>

Det Lindholm gör här är i själva verket att positionera sig i den efterkrigstida historiografiska striden om vägarna till Förintelsen, den mellan intentionalism och funktionalism. Förenklat kan denna tolkningskonflikt beskrivas så, att där intentionalisten anser att antisemitismen bildar grundvalen för ett ideologiskt motiverat folkmord, ser funktionalisten istället Tredje riket som en komplex byråkratisk struktur i vilken ansvaret för Förintelsen inte med självklarhet kan tillskrivas den högsta politiska ledningens intentioner. Mot bilden av en rak linje mellan de antisemitiska utfallen i *Mein Kampf* och Auschwitz gaskamrar står bilden av Hitler som en i många avseenden ”svag diktator”, för att tala med den tyske funktionalistiske historikern Hans Mommsen.<sup>445</sup>

Här lutar Lindholm åt den senare tolkningen. Det finns i Lindholms fall en stark och politiskt motiverad tendens att skilja den ”verkliga nationalsocialismen” från den tyska nazismen, att rentvå den förstnämnda från den senares övergrepp samt inte minst en vilja att förklara de brott som framskymtar på ett funktionalistiskt sätt. Förlöpningsarna kan alltså inte tillskrivas Hitler, utan beror på att ”underordnade ledare, som revo ned vad Hitler byggt upp” fick fritt spelrum. Det är just i denna fras nyckeln till omprövning tycks ligga. Lindholm tror inte längre reflexmässigt att de övergrepp som rapporteras är lögnen från judepressen. Men de är inte heller Hitlers eller den ”sanna” nationalsocialismens fel. Det är lätt att här se likheter med Flygs inledningsvis försiktiga omprövning av Komintern – det är i första läget människorna som styr Komintern det är fel på, inte den vidare strukturen. I Lindholms syn på nazismen faller dock ansvaret på just strukturen, medan människan – Hitler – går fri.

## Judisk makt och socialdemokratiskt svek

Att antisemitismen är en överordnad del av Lindholms nationalsocialistiska budskap är uppenbart. Efter mötet med den tyska nazismen i Nürnberg 1929 och åtminstone fram till krigsslutet 1945 genomsyrar den strängt taget allt han skriver. De stereotyper som används är under krigsåren desamma som tidigare. Det handlar således om juden som kapitalist och marxist, det demokratiska systemet som judeköpt, pressen som judisk, och om den judiska kulturfaran.

Liksom tidigare kan en rangordning skönjas stereotyperna emellan. Det demokratiska systemet förknippas med partisplittring, som i sin tur speglar marxismens klasskampssträvanden. Demokratiska och marxistiska försök att splittra den nationella folkgemenskapen exploateras ytterst av den internationella judiska storfinansen. Då Lindholm i sin bok *Svensk frihetskamp* skriver att de demokratiska partierna är dömda att "flyta som korkdynor" på de vågor som det internationella judeväldet framkallar är det en bild av denna rangordning, liksom när demokratin sägs vara kapitalismens livsluft.<sup>446</sup> Det är ständigt den judiska kapitalismen som är kardinalproblemet.

Liksom tidigare finns hos Lindholm också en tydlig tendens att se den judiska storfinansen som en kategori inte enbart i rasliga termer utan även i sociala. Han talar visserligen ofta om behovet av en nordisk rasförnyelse, och ställer det judiska inflytandet mot denna. Men samtidigt är han noga med att inskräpa vad frågan egentligen handlar om. "Judefrågan", skriver han, "får ej degraderas till en befolkningspolitisk detalj – det är den judiska *makten* som i form av internationell storfinans, bank- och börsvälde och ej minst den judiska kulturfaran, måste förhindras".<sup>447</sup> Detta resonemang är illustrativt. Judarna är alltså inte primärt ett främmande element i nationen. De är en maktäggande grupp, primärt definierad efter sin socioekonomiska ställning. Det befolkningspolitiska argumentet mot judarna är perifert vid sidan av denna maktfråga, och det är brytandet av denna makt som gör Lindholms rörelse till vad han kallar en "frihetsrörelse". Det är inte alltid det formuleras pregnant på detta sätt.

Varför är då kapitalism förkastligt? Återigen är svaret att kapitalism är ett "utplundringssystem", personifierat av judarna, som fundamentalt bygger på att en viss grupp stjälar inkomsten av andras arbete.<sup>448</sup> Resonemanget om spänningen mellan värdeskapande arbete och arbetsfria inkomster går igen. I Lindholmrörelsens fackliga gren SFKO (Sveriges fackliga kamporganisation, alltså samma förkortning som för Sveriges fascistiska kamporganisation) användes en betecknande sammanfattning av argumentet i parollen "arbetets frukter åt arbetets folk".<sup>449</sup> Att Lindholm resonerat explicit om produktionsvärden har visats tidigare, inte minst i den helt centrala artikeln om arbetaren som "den kommande tidens gestalt". Denna artikel publiceras flera gånger under kriget.<sup>450</sup>

Vid sidan av tanken om stölden av det produktiva värdet ses kapitalismen också som förkastlig då den skapar en "stat i staten". I denna tanke finns också ett argument mot det demokratiska systemet i sin helhet: så länge kapitalismen existerar kan folkstyret aldrig uppnås. Man angriper demokratin, skriver Lindholm, inte för att den innebär ett folkvälde utan för att den urartat till penning- och partivälde. "Folkvældet" är i själva verket för *lite* folkligt, menar han.<sup>451</sup> I *Svensk frihetskamp* heter det att statens maktbefogenhet av detta skäl ska vara "total":

Att statsmakten skall vara "total" innebär i själva verket att allting ska inriktas på ett gemensamt enhetligt mål samt att regeringen har makten också över kapitalintressena – det får m.a.o. ej finnas någon "stat i staten". Den som vill kan ju kalla detta för totalism eller diktatur, men i verkligheten är det inget annat än *socialismen*.<sup>452</sup>

Som helhet är detta resonemang snarlikt den marxistiska arbetarrörelsens kritik av det liberala demokratibegreppet. I den demokrati som inte tar makten över kapitalet kan folkstyret aldrig bli mer än en kuliss, och av detta skäl måste produktionsmedlen socialiseras. Det har tidigare noterats att Lindholm ställer sig bakom den privata äganderätten, och istället inkluderar alla de som producerar i bemärkelsen "skapar värden" i begreppet "arbetare". Att äga "produktionsmedel" är således inget principiellt hinder för att inkluderas i arbetarbegreppet, under förutsättning att det värdeskapande kriteriet uppfylls. Även om denna

skiljelinje bör noteras, så är retoriken ovan slående. Det kan också på en diskursiv nivå noteras att Lindholm möter tanken om att värden ska ägas av den som producerar dem genom att utvidga arbetarbegreppet. Det är inte självklart representativt för rörelsen som helhet. När *Den Svenske* publicerar artiklar fyllda av skattekverulans och polemik mot regleringar som stryper företagsamheten, och gör det utifrån argumentet att man bör ha rätten att förfoga över det man själv skapar och vårdar, är det inte Lindholm som håller i pennan. Lindholms fokus är ett skapande *arbete*, definitionsmässigt utfört av *arbetare*.<sup>453</sup>

En central aspekt av detta fokus på de idealiserade arbetarna är anklagelsen om revisionism riktad mot socialdemokratin. Den anses ha svikit socialismen. Förebräelserna börjar ofta med erkännssamma ord – i talsamlingen *Svenskt eller osvenskt* skriver Lindholm till exempel om den ”spontana rättskänsla” som präglade rörelsen på August Palms tid.<sup>454</sup> Problemen uppstod då socialdemokraterna inte bara accepterade kapitalismen utan också gick i dess tjänst. Därmed svek man sina ideal och blev en angelägenhet endast för den egna partieliten. Med belåtenhet noterar Lindholm på ledarplats att Herbert Tingsten i sitt då nytugivna verk om socialdemokratins idéutveckling ger stöd för denna uppfattning. Att man från socialdemokratisk sida vänt socialismen ryggen tolkas ibland också som att man i valet mellan socialism och demokrati valt demokratin. I den tidigare nämnda skriften *Svenskt eller osvenskt* sägs explicit att ”socialismen låter sig icke förenas med demokratin”.<sup>455</sup> Lindholm väljer socialismen. Socialismen används nu av socialdemokraterna mest som en taktisk fint för att locka arbetarna till rörelsen. Lika förkastligt som han tyckt att detta var då Sven Cavelius talade om en socialistisk ”limstång” i den egna rörelsen 1934, lika förkastlig är den i den samtida socialdemokratin.<sup>456</sup>

Denna tolkning ligger i linje med det ovanstående talet om att kapitalintressena måste underkastas statskontroll om ett verkligt folkstyre, en verklig socialism, ska kunna ta form. Överhuvudtaget påminner tankegången starkt om den kritik som riktas mot socialdemokratin från kommunistiskt håll. Socialdemokraterna står genom sin acceptans av kapitalismen och den formella demokratin för den svikna socialismen, själv står man för den sanna socialismen. Därmed inte sagt att

man accepterar den kommunistiska kritiken av socialdemokratin. Med socialdemokratin delar man fientligheten mot de Moskvaberoende kommunisterna, med kommunisterna delar man sin radikalitet. Hos dessa tre pretender på arbetarnas gunst finns naturligtvis också en enighet mellan socialdemokrater och kommunister mot nationalsocialismen, bland annat sprungen ur en gemensam historia av marxistiska paroller. Det finns alltså repellerande såväl som attraherande drag i denna idékamp, där alla gör anspråk på att vara arbetarnas legitima företrädare, just det intrikata spänningsförhållande som på ett propagandaplan studerats inte minst av Jimmy Vulovic.<sup>457</sup>

Det är notabelt att även Nils Flygs ideologiska utveckling i efterhand beskrevs som ett närmande till den ”sanna socialismen”. När han dog i januari 1943 skrev en av Lindholms närmaste män, Gunnar Prawitz, ett minnesord över honom i *Den Svenske*. Denna artikel har nämnts, men det finns skäl att analysera resonemanget något djupare. Prawitz beskriver Flygs väg som började hos socialdemokraterna, men sedan kom att föra honom vidare hela vägen till Moskva. I Moskva gjorde han emellertid en upptäckt. Där fann han

en kall, grym, asiatisk despoti, som inte alls överensstämde med vad hans enkla svenska hjärta kunde acceptera. Så bröt han med Moskva. Han förstod nu, att socialismen inte kunde förverkligas annat än genom inbördes samarbete av människor av lika art. Från raskaos i Moskva gick hans väg till de svenska landsmännen.<sup>458</sup>

Ungdomens socialism sammansmälte med nationalismen. Så hade Flyg blivit nationalsocialist. Nyckeln i citatet ovan är inte den rasistiska retoriken, som är mer uttalad i Prawitz text än den är i Lindholms artiklar om den sanna socialismen.<sup>459</sup> Nyckeln ligger istället i begreppet ”förstod”. Flyg hade sett den socialistiska urartningen, men också sanningen. Han hade kommit hem.

## De små staternas rätt

Det antiimperialistiska tema som identifierats tidigare i Lindholms texter får liksom mycket annat färg av krigsutvecklingen, även om hållningen i sitt fundament är konstant. I krigsskedet är det främst händelseutvecklingen i de nordiska grannstaterna Finland och Norge som i tur och ordning illustrerar hur Lindholm ser på imperialistisk aggression och vem som gör sig skyldig till sådan.

Då det gäller Finlands båda krig, vinterkriget och fortsättningskriget, är Lindholms sympatier tveklöst på Finlands sida. Här finns ingen skillnad jämfört med den svenska opinionen generellt, inte heller jämfört med Flyg, särskilt inte då det gäller vinterkriget 1939–40. Lindholm försökte som sagt själv att få åka som frivillig till fronten, dock utan framgång. Andra lyckades bättre. Många av Lindholmrörelsens Finlandsfrivilliga stupade under de två krigen, och blev viktiga martyrer i rörelsens kamp mot bolsjevismen.<sup>460</sup>

Det faktum att det fanns en politiskt bred opinion för Finlands sak i Sverige får dock Lindholm att markera viss distans. Skälet till att han vill bistå och skydda Finland från den bolsjevikiska faran är inte att han vill värna demokratin. Han ser inte, som stora delar av den svenska opinionen, konflikten som en kamp mellan demokrati och diktatur. Demokratin ses här, som i andra sammanhang, som förknippad med partistrider, vilka i förlängningen kommer att exploateras av judiska internationella intressen. Det finska folket kämpar inte för demokratin, utan för sitt fosterland och för ”de små nationernas självständighet och rätt att leva sitt eget liv”. Detta kontrasteras mot den aggressiva judemakt ”som bär skulden för de flesta krig”.<sup>461</sup> Solidariteten med de ”små staterna” är generellt ett centralt tema.<sup>462</sup> Det är en antiimperialistisk hållning som går hand i hand med tankar som uttrycktes redan i *Spöknippet* 1926.

Samma tanke går igen i diskussionen om den tyska ockupationen av Danmark och Norge. Som tidigare visats är Lindholm skarp i tonen även här, inte minst mot Vidkun Quisling. Samtidigt står två saker ut vid en jämförelse med hur fallet Finland behandlas. För det första betraktas den tyska ockupationen som en illegitim stormaktsaktion. Men i linje

med synen på Tyskland som en socialistisk stat som frigit sig från den judiska makten och dess strävan efter världsherravälde ses inte Tysklands agerande som ett utslag av imperialism. Tvärtom betraktas aktionen som ett svar på de judedirigerade kapitaliststaternas inringning av Tyskland, alltså närmast en försvarsaktion huvudsakligen mot den brittiska imperialismen. För det andra kan det noteras att Lindholms acceptans av Quislingregimen över åren blir större. Skälet till detta är att Johan Nygaardsvolds norska exilregering är belägen i Storbritannien, och således beroende av den i sin tur judeberoende brittiska regimen. En sådan regering kan aldrig upprätta ett fritt Norge.<sup>463</sup>

Sammanfattningsvis är det alltså briterne som står för aggressionen. Här finns en stark kontinuitet som löper genom hela partitiden, och som dessutom är identisk med Flygs hållning. De brittiska parollerna för frihet ses som hyckleri. I *Den Svenske* den 15 augusti 1942 ges under rubriken "Ett blodigt hån" en intressant illustration till synsättet. Signaturen Manne, den svenska nazismens tecknare, har på första sidan som vanligt en satirisk teckning. Denna föreställer i detta nummer den fängslade Gandhi, som från sin cell får blicka ut mot en karikatyr av John Bull som håller i ett plakat med texten "England kämpar för frihet och demokrati".<sup>464</sup> Det bör genast sägas att bilden inte på något sätt är representativ för Mannes förstasideskarikatyrer. Tvärtom brukar han här excellera i antisemitiska stereotyper av skilda slag.<sup>465</sup> Däremot illustrerar den väl Lindholms världsbild: på ena sidan står en nationell frihetshjälte som vill slita sina bojar, på andra sidan en personifikation av den brittiska imperialismen, ett verktyg för den judiska storfinansen och dess maktsträvanden.

## Den moderna människan och den moderna kulturen

I linje med den antimaterialism som tidigare identifierats, kan det också slås fast att Lindholm i grund och botten strävar efter en kulturförnyelse på idealistisk grund. Kritiken mot det rådande samhällets kultur kan enklast ses som en kamp mot moderniteten som helhet. Denna modernitetskritik rör sig på två nivåer. Man kan tala om en modernitetskritik på samhällsnivå och en på individnivå.





Bild 11. En ganska atypisk karikatyr av den svenska nationalsocialismens främste tecknare, Manne Bergh. Den illustrerar däremot ett viktigt drag i Sven Olov Lindholms idévärld, motståndet mot imperialistiskt stormaktsvälde. Publicerad i *Den Svenske Folksocialisten* 15 augusti 1942.

Stora delar av det förfall som Lindholm tycker sig se i samhället ligger tematiskt nära kritiken av kapitalets makt. Udden riktas mot penningväldet och den njutnings- och nöjeslystnad som följer i dess spår och som verkar upplösande på nordiska rättsbegrepp och moral. Men den övergripande kritiken av penningväldet sönderfaller i två principiellt skilda delar: å ena sidan antikapitalism, som oftast överlagras av den allestädes närvarande antisemitismen, och å andra sidan en likartad men inte identisk antikonsumentism. Även om brytandet av konsumtions-

begäret i längden innebär att den judiska makten trycks tillbaka, har inte antikonsumismen samma reflexmässigt antisemitiska biton som antikapitalismen. Istället för att opponera mot världsjudendomen, syftar antikonsumismen istället till att återupprätta ett idealiserat nordiskt ursprungssamhälle, fjärran från maskinkultur och grotteknar. På samma sätt som arbetaren tidigare trätt fram som den ”kommande tidens gestalt”, pekar Lindholm i detta sammanhang ut bonden, brukaren av den ”fäderneärvda torvan”, som ett ideal.<sup>466</sup> Under en period användes i rörelsen ett vykort där motivet utgörs av en bonde bakom sin plog, spänd bakom två hästar, som plöjer i en glänta invid en tall-dunge. Vykortets devis är ”Tillbaka till jorden!”. Denna bild såväl som dess uppmaning är betecknande.<sup>467</sup>

På det individuella planet ska detta idealiserade urtillstånd återuppstå genom att en ny människa skapas. Mot njutningsmänniskan står en karaktärsfast människotyp, som kan och vill försaka och som ställer egennytta i andra rummet. Målet är ”en ny livsstil”, som Lindholm formulerade det i idétidskriften *Nationell Socialism*.<sup>468</sup> För att det nya och bättre samhället ska kunna byggas måste varje människa börja med sig själv, förändringen måste komma inifrån och nerifrån. På samma sätt som den nationella folkgemenskapen inte kan byggas om man inte börjar från grunden, med social rättfärdighet för de mindre bemedlade, kan inte social rättfärdighet byggas om inte människorna förändrar sig från grunden.<sup>469</sup>

Även dessa tankar hade synts tidigare. Men med krigets slut, Tysklands sammanbrott och allt vad det medförde också för Lindholms parti fanns ett behov av en nyorientering, åtminstone delvis. Lindholm försökte följdriktigt att återanvända sin idealism till något som kunde vara gångbart i efterkrigssamhället. I ett par längre artiklar i *Den Svenske* diskuterar han behovet av en ny människa. Artiklarna bär titeln ”Tiden och människorna”, är publicerade 1948, och är intressanta i den meningen att små idémässiga förskjutningar börjar anas. Efter att initialt ha konstaterat att tidsandan och utvecklingen inte gör människorna bättre, fortsätter Lindholm med en attack på det ”maskinsamhälle” som präglar såväl väst som öst. Han fortsätter:

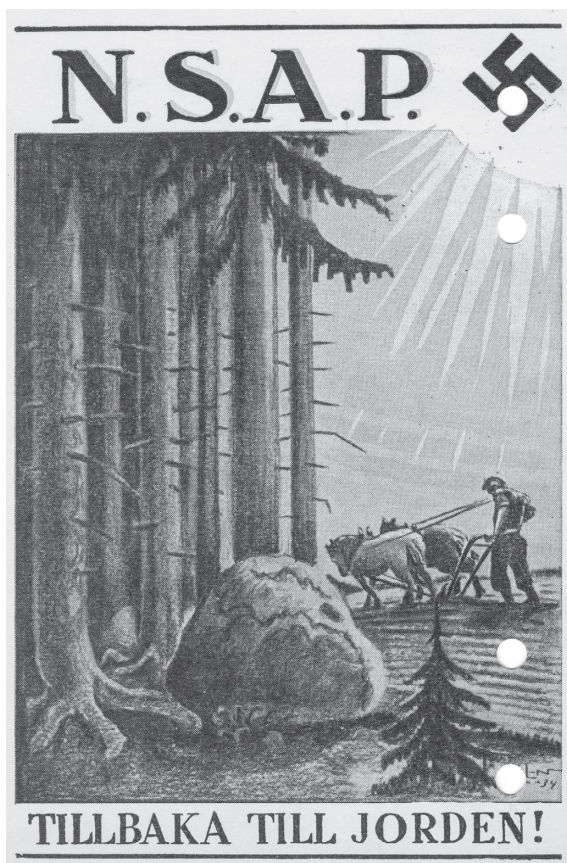


Bild 12. Ett partiinternt vykort från NSAP. Okänd upphovsman (bild här duplicerad av Emre Olgun). Nationalsocialistiska arbetarpartiets arkiv, Riksarkivet Marieberg.

Nu går den s.k. mänskligheten och bävar för att de stora tekniska uppfinningarna, som vi själva frambragt, atombomberna osv., skall bereda vår undergång – kort sagt: förstöra alltihop!

Detta är synbarligen första gången Lindholm uttrycker tvekan inför militär upprustning. Härifrån går han vidare till att diskutera hur en bra människa ska vara beskaffad:

Detta liksom den stora frågan att skapa en något så när likartad *rättsuppfattning* bland alla folk – det är egentligen det enda väsentliga här i världen – det innehåller den stora frågan *om* vi skall fortsätta mot allt värre kaos, krig och elände, förtvivlan och helvete – eller om det finns *någon* möjlighet att komma fram till en skönare värld med ”rätt åt alla” – till trygga och lyckliga samhällsförhållanden.<sup>470</sup>

I den följande artikeln är appellen riktad mot ”hänsynslösheten” i samhället. Det demokratiska och principiellt själviska strävandet efter egna, personliga rättigheter, ställs mot svensksocialismens karaktärsfasta offervilja. En bra människa känner sig aldrig så nöjd som då hon kunnat minska en annan människas bördor, skriver Lindholm.<sup>471</sup> Här finns vad som liknar en uppmaning till solidaritet, om än något annorlunda uttryckt. Om man till denna solidaritetsappell lägger rädslan för atomkrig, trevandet efter en internationellt hållbar rättsuppfattning, avståndsmarkeringen mot maskinkulturen i såväl öst som väst, och härtill lägger att de antisemitiska stereotyperna lyser med sin frånvaro, så börjar bilden av ett delvis förändrat politiskt budskap ta form.

### Sammanfattning

Den 17 år långa partitiden gick mot sitt slut. De ideologiska kontinuiteterna är påfallande, och stora delar kom att stå sig också under den efterkrigstida partitiden även om tendenser till omprövning kan skönjas. På samma sätt som händelseutvecklingen under kriget gav illustrationer till de ideologiska temen som redan tidigare lagts fast, kom de första oroliga efterkrigsåren att bidra till att vissa aspekter kom att betonas särskilt starkt. Antibolsjevismen är ett exempel. Att peka ut Sovjetunionen som en europeisk säkerhetsrisk kunde med enkelhet göras också som en del av den liberaldemokratiska konsensus som etablerades under det sena 40- och tidiga 50-talet.<sup>472</sup> En annan aspekt som Lindholm betonar starkt, rädslan för atomvapen till trots, är försvaret. Hans farväl till läsekretsen i sista numret av *Den Svenske* i juni 1950 har rubriken ”Samling kring försvaret!”<sup>473</sup> På denna punkt finns

ingen skillnad mellan vad han skriver som ung furir i *Spöknippet* 1926 och vad han skriver som partiledare 24 år senare.

Liksom i fallet Flyg kan man översiktligt summera Lindholms ideologiska utgångspunkter i ett kärnkluster med sex delar. Understundom framskymtar även andra aspekter, men det är dessa sex som är mest frekventa och som Lindholm väver samman till en världsbild som åtminstone för honom själv är koherent. De sammanfaller delvis med de sex teman av ideologisk kontinuitet som Øystein Sørensen identifierat i sin bok om de fem marxistiska Quislinganhängarna men flera komponenter, inte minst de marxistiska tankefigurerna i den nationella socialismen, går djupare hos Lindholm. De överlappar också till dels med delarna i det kärnkluster som identifierades i fallet Flyg. Men det finns också avvikelser, såväl avseende kärnklustrets delar som hur dessa definieras.

*Antisemitismen* är det första begrepp som låter sig identifieras. Från den första Tysklandsresan 1929 och åtminstone fram till krigsslutet 1945 är den ett ideologiskt kärnvärde. Samtidigt kan konstateras att de anti-judiska parollerna inte är ursprungliga, och de tycks också mattas av efter kriget. Flera av Helen Feins stereotyper är flitigt i bruk, samtidigt är det viktigt att notera att det är den stereotype penningjuden som både är oftast förekommande och ses som huvudproblemet. Den marxistiska socialismen ses också som judisk, men klasskampssträvandet ställs inte i något motsatsförhållande till kapitalismen. Tvärtom bereder klasskampens söndring av samhället vägen för det internationella kapitalet. Juden tillskrivs många destruktiva och samordnade roller, men den som kapitalist är både mest frekvent och dessutom analytiskt överordnad de övriga. Den antisemitiskt kodade antikapitalismen konsumerar således också motståndet mot demokratin. Det är betecknande att Lindholms kritik av demokratin i *Svensk frihetskamp* tar sikte just på att kapitalets makt har lämnats intakt. Demokraterna ”flyter som korkdynor”, helt utlämnade åt ”bankjudarnas” gottfinnande.

*Antikapitalismen* är sammantvinnad med antisemitismen. Det är inte lätt att avgöra vad som här är huvudsak och bisak. I själva verket är det inte meningsfullt att avgöra detta eftersom det är två delar av samma mynt. Medan exempelvis Jimmy Vulovic pekar på skillnader mellan nationalsocialistisk och kommunistisk kapitalismkritik utifrån perspek-

tivet att den förra utgår från att återupprätta svensk ära och hederlighet medan den senare utgår från relationen mellan de som säljer och köper arbete, framträder denna åtskillnad som överspelad då man fokuserar på just Lindholms texter.<sup>474</sup> Påfallande ofta definieras judar, explicit och implicit, som en grupp kapitalägare. Det innebär alltså att den ”rasliga” kategorin ”judar” definieras som en social kategori, till förvillelse lik marxismens ”bourgeoisie”. Likheten stärks av att konflikten mellan denna judiska bourgeoisie och de nordiska arbetarna skildras som en kamp om rätten till de värden som framskapas i produktionen. Den svenske arbetaren skapar värden som den judiske kapitalisten exploaterar. I själva verket är den som skapar värden definitionsmässigt arbetare, att äga produktionsmedel är inget som nödvändigtvis diskvalificerar från begreppet. Lindholms resonemang kan här ses som ett kondensat och en vidare applikation av den marxistiska mervärdesläran. Det kan också konstateras att den principiella antikapitalismen går att spåra hos Lindholm redan 1926, alltså innan den får sin antisemitiska överlagring. Detta faktum får viss betydelse för avgörandet av vilket av de sammantvinnade begreppen ”antisemitism” och ”antikapitalism” som egentligen är det mest centrala. Initialt är det antikapitalismen.

*Antiimperialism* är ett tredje tema. Det finns två begreppsliga ingångar till detta. Den första handlar om nationens roll, och hur kampen för nationellt oberoende förutsätter antiimperialism. Imperial övermakt går alltså logiskt och principiellt inte att sammanföra med nationalism. Här står relationen mellan begreppen ”antiimperialism” och ”nation” i centrum. Detta är Lindholms position redan 1926 och han återkommer ofta till den, inte minst då han markerar avstånd till anklagelsen att hans rörelse består av potentiella överlöpare. Den andra ingången till det antiimperialistiska temat hör samman med tanken om världsjudendomens kapitalmakt. Här är antiimperialismen knuten till begreppet ”antikapitalism”. Resonemanget är återigen påfallande marxistiskt: kapitalet söker exploateringsytor över hela världen, detta är i själva verket kapitalismens livsvillkor. Därför kommer kapitalism också att innebära imperialism. Denna rörelse beskrivs av Marx och Engels i *Kommunistiska manifestet*, men framför allt av Lenin i sin bok om imperialismen som kapitalismens högsta stadium. Även om



inte Lindholm gör det själv menar man i *Den Svenske* att Nils Flyg närmat sig tanken om ett judekapitalistiskt världsherravälde från just detta håll. Den judiska imperialismen är en konsekvens av den judiska kapitalismen. De båda ingångarna i det antiimperialistiska temat kan alltså ses som intimt sammanhängande med det nationella respektive antikapitalistiska ställningstagandet.

*Antimaterialismen* har behandlats som en del av en övergripande kritik av det moderna samhället. Vad ska vi med en ”utveckling” till som bara gör människorna sämre – latare, bekvämare, likgiltigare för det allmänna, mer egoistiska, nöjes- och njutningslystna – frågar sig Lindholm. Det är alltför lätt att se kritiken av utvecklingen som en reaktionär impuls, men i själva verket är syftet ytterst radikalt: att skapa en ny människa. Antimaterialismens udd är riktad mot penningväldet, och i denna mening indirekt mot kapitalismen, men också mot den maskinkultur som reducerar människan till en produktionsfaktor. Denna utveckling kan hävas först då människorna förändras inifrån, och går tillbaka till de sunda nordiska rättsbegrepp som rätt i ett tänkt ursprungstillstånd långt innan demokrati, marxism, kapitalism och andra bukfyllnads-läror fördärvade folket. Då industriella grottekvarnar inte malde ned människorna och tvingade dem att bo i städer, då de kunde ägna sig åt att bruka jorden. Här tonar den nationella folkgemenskapens kärna fram som en idealistisk socialism, byggd inifrån och nerifrån. Först då människor gör sig av med sin materiella egoism och anammar en vilja att lätta varandras bördor kan social rättfärdighet uppnås. Utan denna kan i sin tur aldrig den nationella folkgemenskapen byggas. Här ligger en polemisk udd mot den traditionella högerens ”överklassnationalism”, som Lindholm kallar den. Det kan noteras att denna idealistiska socialism inte är helt kompatibel med viljan att återta de materiella värden som produceras. Antikapitalism och antimaterialism kan vara kompatibla, men det är inte logiskt nödvändigt.

*Arbetarens idealisering* har berörts inte minst genom den portalartikel om arbetaren som den kommande tidens gestalt som publicerades i rörelsepressen med jämna mellanrum. Flera delteman i denna har berörts ovan, bland annat sättet att tänka kring produktion av värden och vem som har rätt till dessa. Liksom begreppen ”jude” och ”kapitalist” smäl-

ter samman med rasliga och sociala kategorier, ses oftast arbetare som synonymt med "svensk" eller "nordisk". Svenskar är således i princip att betrakta som arbetare, men i ett vidare arbetarbegrepp omfattande alla som framskapar värden, såväl med handen som med hjärnan. Det är som sagt heller inget principiellt hinder att äga produktionsmedel så länge värden skapas och andras arbete inte exploateras. Den variant på marxistisk mervärdeslära som resonemanget utgör är alltså utvidgad till fler befolkningsgrupper och yrkeskategorier, dock med det gemensamt att de inte lever på arbetsfria spekulations- och ränteinkomster som de judiska kapitalisterna. Det kan återigen konstateras att målet, i linje med kritiken av maskinkulturen, är att arbete ska utföras av skaparglädje och lust och inte i en fabrik som förtvinar själ och lemmar, för att återknyta till kamplyriken i *Spöknippet*.

Samtidigt pekar Lindholm också på vikten av att bekämpa arbetslöshet och polemiserar mot den liberala tanken om en jämviktsarbetslöshet. Liksom den marxistiska arbetarrörelsen är han alltså fången mellan den marxistiska önskedrömmen om att kunna jaga, fiska eller kritisera efter kvällsmaten, och ett mera handfast krav på full sysselsättning. I den mening arbetet ses som hårdande är detta inte primärt ett självändamål, utan snarast en fasett av den karaktärsdaning som beskrivits ovan: mot egennytta och materialism. I denna karaktärsförändring kan kampen för ett socialt framåtskridande ta sin början, men "arbetarsoldaten" som självändamål tycks långt borta. Då Lindholm i *Svensk frihetskamp* talar om "soldatsocialismen" som ett ideal handlar det främst om den allmänna värnplikten som en bild av den sanna socialismen. Här ställs varje årskull på samma startlinje som meniga och inga borgerliga titlar används. Jämlikhet råder.<sup>475</sup>

*Arbetarstaten Tyskland*, det sjätte temat, anses på det inrikespolitiska planet ha förverkligat stora delar av det ovanstående. De socialistiska paroller som användes av Gregor Strasser och Gottfried Feder 1929 och 1932 har i Tyskland omsatts i praktisk politik, Hitler har "givit massorna socialism". Tankar om ideologiska skiljelinjer Strasser och Hitler emellan är antingen sparade åt dagboken eller tillkomna i efterhand. I den samtida pressen lyser de knappast igenom. Hitlers sociala reformarbete har utlöst en hämndreaktion av de världsomspännande



judiska kapitalintressen som sett sig hotade av den progressiva utvecklingen. Krigsutbrottet ses som grundat i denna aggression: den judiska imperialismen har vänt sina vapen in mot det socialistiska Tyskland, och tvingat en i grunden fredsälskande Hitler till militära aktioner för att Tyskland inte ska bli inringat och nedbrutet. Erfarenheten av Versaillesfreden lyser igenom. Det faktum att judar ses som en social kategori av kapitalägare bidrar här till att skapa ett idépolitiskt amalgam av till synes motstridiga idéfragment: å ena sidan en leninistisk analys av imperialismen som kapitalismens naturliga konsekvens, å andra sidan den tyska dolkstötslegenden. Den kapitalistiska världsjudendomen kämpar i båda fallen mot det tyska folket och dess strävan efter social rättfärdighet. Även om man i grunden har starka sympatier för Tyskland, önskar dess seger och förstår dess militära agerande, är man förvisso djupt kritisk till ockupationen av Norge. Man markerar avstånd till Quisling, är tydlig med att vare sig den svenska eller någon annan nationell frihet kan uppnås ”i skydd av främmande bajonetter”. Stormakterna ska lämna de nordiska småstaterna ifred. Det är dock betecknande att Tysklands agerande aldrig definieras som imperialism, till synes beroende på att man i socialistisk anda skakat av sig beroendet av den judiska kapitalismen. Lindholm hävdar också med enfaset och i linje med den nationella självständighetstanken att hans parti aldrig vare sig ekonomiskt eller på annat sätt varit beroende av Nazityskland. Den polisrazzia som i februari 1948 genomfördes mot SSS:s partilokaler i syfte att belägga ekonomiskt beroende av det tyska nazistpartiet ledde heller inte fram till något. På denna punkt skiljer sig SSS:s verksamhet från Flyg och dennes Socialistiska Parti.

Sammanfattningsvis motsvarar Lindholms idéer på många sätt en gängse bild av en nationalsocialist. Den rasliga kampen mellan judar och svenskar är helt central, och den lagras på konservativa paroller om den moderna människans bristande autenticitet, den organiskt framväxta nationen och en djup känslomässig bindning till jorden. Lägghärtill det starka stödet till försvaret, liksom den i allmän mening militära estetik som präglade rörelsen. Samtidigt kan en helt annan bild ges. Kampen mellan judar och svenskar eller nordbor ses i grunden som en kamp mellan kapitalägare och arbetare, och på denna sociala konflikt byggs

tankefigurer som är slående lika den klassiska marxismens. Inte minst gäller detta synen på arbetets värde, kampens mål och kapitalismens imperialistiska strävanden. Också flera av de konservativa parollerna kan betraktas i ett delvis annat ljus. Kritiken mot maskinkultur och materialism, mot ”bukfyllnadslärornas” sätt att köpa arbetarnas gunst, liksom viljan att bruka jorden istället för att exploatera den, var teman som längre fram kom att gå igen i den nya vänsterrörelse som tog form under 60- och 70-tal. För Lindholms del antyder sådana idéer en möjlig väg in i ett nytt radikalpolitiskt ställningstagande.